

Дем'янчук В. А., к.ю.н., доцент., проректор з питань стратегічного розвитку, **Риженко І. М., к.т.н. доцент** кафедри цивільно-правових дисциплін (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Безпека – це стан складної системи, зокрема людини, за якої виключена можливість негативного впливу на неї зовнішніх чи внутрішніх чинників. Питання безпеки життя і здоров'я людини тісно пов'язані із процесом сталого розвитку людства. У ХХІ столітті цю проблему треба розглядати як одну із пріоритетних у діяльності світової спільноти в умовах глобалізації всіх сфер життєдіяльності людства: матеріально-виробничої, побутової, соціально-політичної та культурно-духовної.

У центрі сучасних проблем безпеки життєдіяльності стоїть людина: її діяльність зумовлює виникнення різного роду небезпек і, як наслідок, – людина разом з іншими живими організмами стає жертвою цих небезпек. Отже, людина одночасно є причиною і наслідком кризових ситуацій, які виникають у різних куточках світу.

До основних категорій безпеки належать:

- економічна безпека потребує забезпечення доходів, достатнього для задоволення насущних потреб.

- продовольча безпека – основні продукти харчування доступні для людей як економічно так і фізично.

- безпека для здоров'я – в країнах що розвиваються - 17 млн. людей щорічно гинуть від інфекційних і паразитарних захворювань, в т.ч. 6,5 млн. гострі респіраторні інфекції, 4,5 млн. шлунково-кишкові захворювання, 3,5 млн. помирають від туберкульозу. В промислово розвинутих країнах 5,5 млн. від серцево-судинних захворювань, на другому місці онкологічні захворювання.

екологічна безпека – люди знаходяться у прямій залежності від зовнішнього середовища, але попри все рахують, що будь яка шкода нанесена природі відновиться.

Основні проблеми глобальної безпеки людини: 1) неконтрольоване зростання населення; 2) нерівність економічних можливостей; 3) надмірна міжнародна міграція; 4) деградація навколишнього середовища; 5) торгівля наркотиками; 6) міжнародний тероризм.

Забезпечення безпеки людини відбувається за допомогою: 1) ідентифікації (поширених і критичних загроз); 2) запобігання (таким чином, щоб небезпеки не реалізовувалися); 3) обмеження (небезпеки проявляються, але шкода від них обмежується); 4) реагування (жертви небезпек отримують всебічну підтримку).

Психологічна функція людини полягає у формуванні психологічної готовності до діяльності в умовах сучасного небезпечного середовища, оскільки психологічний вплив небезпечних ситуацій проявляється у людей неоднозначно (адже має індивідуально виражену особисту реакцію). Відчуття небезпеки одних робить зовсім безпомічними, розгубленими і нездатними до цілеспрямованих дій чи активного захисту, а в інших таж обставина здатна викликати піднесення сил і спонукати до активної протидії обставинам. Зважаючи на це, ще на початку 90-х років ХХ століття спеціалістами ООН розроблена стратегічна Концепція сталого розвитку людської спільноти, так званий Порядок денний на ХХІ століття. Концепція містить нову парадигму безпеки життя людей, в якій переконує у тому, що глобальні проблеми людства (голод, зубожіння, безробіття, хвороби, різного роду війни, інфекційні захворювання та інше) можна вирішити лише шляхом організованої взаємодії населення всієї планети й урядів усіх держав. Проаналізувавши Концепцію, можна виділити такі її основні напрямки:

1. Безпека життєдіяльності населення будь-якої країни забезпечується не накопиченням новітньої зброї, а довготривалим процесом сталого розвитку людини, який оцінюється індексом людського розвитку (ІЛР).

ІЛР характеризується такими показниками: 1) економічним (реальним прибутком) на душу населення за паритетом купівельної спроможності; 2) соціальним – рівень освіченості населення та середня тривалість життя; 3) екологічним показником стану довкілля.

Нормування ІЛР перебуває в діапазоні від 0 до 1. Відповідно до такої нормованої форми найгірші значення ІЛР відповідатимуть числовим значенням, близьким до 0, а найкращі – наблизатимуть ці значення до 1, тобто $0 < \text{ІЛР} < 1$. За даними ООН, Україна в розрахунках ІЛР-2013 р. серед 187 країн перебуває на 78-му місці (з величиною індексу 0,740 при середньосвітовому – 0,694).

Це зумовлено тим, що в Україні дуже високий рівень смертності серед людей працездатного віку, особливо він високий у чоловіків. Чисельність населення України з початку року скоротилася на 19,4 тис людей і на 1 лютого 2013 р. становила 45 млн. 539 тис 121 особу. При цьому, коефіцієнт народжуваності становив 11,2 особи на тисячу громадян, а коефіцієнт смертності – 16,2, отже, загальний коефіцієнт природного приросту населення становив - 5 осіб на тисячу громадян.

За даними Держстату прогнозована чисельність населення України на 1 січня 2013 сягатиме 45 547 800 осіб., що на 42, 9 тис осіб менше показника середньої чисельності населення в 2012 році.

2. Безпека життя і здоров'я людини повинна розглядатися - як компонент розвитку матеріально-виробничої, соціально-політичної, культурно-духовної та побутової сфер життя суспільства.

Таблиця 1.

УКРАЇНА ТА ІНШІ КРАЇНИ В ІЛР ДОПОВІДІ ПРООН 2013 Р.*

Країна, місце в індексі	Індекс, 2012 р.	Тривалість життя, років, 2012 р.	ВНД за ПКС на д.н., дол. у цінах 2005 р., 2012 р.	Середня тривалість навчання, років, 2010 р.	Очікувана тривалість навчання дітей, років, 2011 р.
1. Норвегія	0,955	81,3	48688	12,6	17,5
3. США	0,937	78,7	43480	13,3	16,8
5. ФРН	0,920	80,6	35431	12,2	16,4
10. Японія	0,912	83,6	32545	11,6	15,3
12. Корея	0,909	80,7	28231	11,6	17,2
20. Франція	0,893	81,7	30277	10,6	16,1
25. Італія	0,881	82,0	26158	10,1	16,2
26. Великобританія	0,875	80,3	32538	9,4	16,4
35. Словачія	0,840	75,6	19696	11,6	14,7
37. Угорщина	0,831	74,6	16088	11,7	15,3
39. Польща	0,821	76,3	17776	10,0	15,2
50. Білорусь	0,793	70,6	13385	11,5	14,7
55. Росія	0,788	69,1	14461	11,7	14,3
56. Румунія	0,786	74,2	11011	10,4	14,5
69. Казахстан	0,754	67,4	10451	10,4	15,3
78. Україна	0,740	68,8	6428	11,3	14,8
90. Туреччина	0,722	74,2	13710	6,5	12,9
101. Китай	0,699	73,7	7945	7,5	11,7
187. Нігер	0,304	55,1	701	1,4	4,9
Світ	0,694	70,1	10184	7,5	11,6

*Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. UNDP, New York, 2013

На думку спеціалістів ООН, в ХХ столітті країни, які стабільно розвиваються, перевершили у 3 рази темпи свого розвитку. У 3,7 рази зросла чисельність населення планети. Тривалість життя збільшилась від 50-ти до 67-ми років, смертність дітей зменшилась. Значно доступнішою стала освіта. Сьогодні на планеті 82 % освічених людей. Поліпшилось харчування населення планети. Якщо у 60-х роках ХХ століття близько 60 % людей були на межі виживання, то вже на початку 90-х років у таких умовах перебувало лише 32 % населення планети. За рівнем соціального виміру (Ісв) Україна займає 73-ге місце (Ісв = 3,98).

3. Для більшості людей відчуття безпеки асоціюється переважно з проблемами повсякдення (харчування, тепло, стабільність, одяг, медичне обслуговування, робота, заробітна плата, освіта та інше).

Сучасний рівень науково-технічного прогресу дозволяє забезпечити населення планети продуктами харчування, енергією, соціальними видатками на пенсії, охороною здоров'я та навколишнього середовища тощо. Рівень економічного розвитку характеризується індексом економічного виміру (Іев). Україна за цим показником займає 91-ше місце (Іев = 0,319).

4. Безпека людини є загальною категорією, яка характеризує забезпечення життєдіяльності людини будь-якої країни.

Глобальна загроза безпеці людей виникає внаслідок того, що національні катастрофи, як правило, виходять за межі державних кордонів. Це оцінюється за допомогою індексу екологічного виміру (Іев) відомого, як індекс ESI (Environmental Susiamabifity index), вирахованого Центром з екологічного законодавства та політики Єльського університету (США) для 146 країн світу. Індекс ESI сформований з 21 екологічного індикатора, які, у свою чергу, розраховувалися на основі використання 76 наборів екологічних даних про стан природних ресурсів у країні та рівень забруднення навколишнього середовища в минулому і сьогодні.

Індекс ESI кількісно визначає здатність тієї чи іншої країни захищати своє навколишнє середовище як у поточний період часу, так і в довготерміновій перспективі, виходячи з таких п'яти критеріїв: наявність національної екологічної системи; можливість протидії екологічним впливам; зниження залежності людей від екологічних впливів; соціальні та інституціональні можливості країни відповідати на екологічні виклики; можливість глобального контролю за екологічним станом країни. Світовими лідерами за індексом ESI є Фінляндія, в якій індекс складає – 75,1%, Норвегія – 73,4%, Швеція – 71,7%, Ісландія – 70,8%, Канада – 84,4%. За цим індексом Україна посідає 81 місце – 44,7% .

Безумовно, що освіченість нації це безпека нації. Тому, на основі досвіду міжнародних і українських науковців у сфері безпеки життєдіяльності в Україні розроблена й прийнята Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини» 12 березня 2001 року.

Згідно із Концепцією, основними завданнями освіти з БЖДЛ є: 1) формування культури людини щодо безпеки, її відповідних моральних цінностей, поглядів, поведінки тощо; 2) забезпечення певного стану індивідуальної захищеності людини шляхом формування і розвитку тих якостей особи, що сприяють розвитку безпеки, а також необхідних знань та вмінь; 3) інтенсифікація методичної, наукової та інших форм освітянської роботи з напрямку БЖДЛ як у закладах освіти, так і поза ними; 4) сприяння підвищенню ефективності роботи державної системи з безпеки населення шляхом навчання і підготовки людей до їх адекватної взаємодії, активної позиції щодо вдосконалення державної системи, у тому числі; 5) у законодавчій сфері; 6) удосконалення управління освітою всіх верств населення за критеріями напрямку БЖДЛ.

Узагальнюючи слід зазначити, що в сучасних умова економічного розвитку та життєдіяльності, суспільству потрібно більше уваги звертати на безпеку людини для того щоб швидше сформувати свідоме та відповідальне ставлення людини до питань особистої безпеки і безпеки тих, хто її оточує: навчити людину розпізнавати й оцінювати потенційні небезпеки, визначати шлях надійного захисту від них, а також оперативно ліквідувати наслідки небезпек, що виникають.